

A csehszlovák nemzeti egyház.

A csehszlovák nemzeti egyház multja mindössze csak tizenöt esztendő. Egyszerre született meg a cseh állammal, reakcióképen a római katolikus osztrák császári uralommal szemben. Fejlődésében érdekes pályát futott meg, s igen hamar nemzetközi szerepre jutott. Már 1925-ben részt vesz a gyakorlati kereszténység világkonferenciáján Stokholmban, bekapcsolódik a Nemzetközi Jóbarátság Egyházak Világszövetség mozgalmába, s az 1927-ben Prágában és 1934-ben Koppenhágában megtartott unitárius és szabadelvű keresztény világkonferenciákon is jelentős szerepet játszik, mint a Nemzetközi Társulat egyik fiatal, de tekintélyre jutott tagja. Mozgalmukkal apró mozaikdarabokon keresztül már megismerkedtünk, az alábbiakban megkíséreltem, hogy dr. Hnik Frantisek : Duhovny Ideály Ceskoslovenské Cirkve, Praha, 1934. 360. oldal, — című munkája ismertetése kapcsán e fiatal egyházat gondolkozásán és munkáján keresztül egy rövid egységes képben bemutassam. A munka szerzője dr. Hnik a cseh egyház theologiai fakultásának fiatal tanára és az egyház fejének a pátriárchának titkára, jelenleg az oxfordi Manchester College ösztöndijas tagja, aki szives volt a néhányoldalas angolnyelvű összefoglaló ismertetés mellett munkája gondolatmenetéről és egyháza tevékenységéről részletesen is tájékoztatni.

*

Visszapillantva a történelembe megfigyelhetjük, hogy cseh földön a vallásos élet kérdései mindig szoros kapcsolatban állottak a nép lelkének életével. A szláv szerzetesek által először elhintett keleti kereszténység magvainak csíráit a hatalom elnyomja és a cseh nép a nyugati római kereszténységet veszi fel. A szláv léleknek jobban megfelel a több komtemplatív lehetőséget nyújtó keleti kereszténység, mely a nemzeti ideálokhoz is jobban simulékonyabban tud alkalmazkodni a római kereszténység mindenkori internacionálizmussal szemben, de viszont a cseh népnek épen a római kereszténység felvétele biztosította kulturális előnyét és fejlettségét a keleti kereszt-

ténységhez tartozó többi szláv népekkel szemben. A husszita vallásharcok idején lelke önálló utját kereső cseh paraszt harcol a germán földesur és városi polgárság elnyomó törekvései ellen. Az ellenreformáció harcait a cseh történetírók egyrésze a cseh lélek szabadságharcaként elemzi, nemzeti főrekvéseit elnyomó német-osztrák katolikus uralom ellen. A cseh nemzeti törekvések már a XIX. század végén jelentkeznek, s az osztrák uralom elleni harc sok tekintetben egyet jelentett annak filozófiai alapját képező római keresztény elgondolás ellen is. Ebben a szellemben tart beszédet az 1910. évi berlini unitárius világkonferencián, Massaryk Tamás, akkor a prágai egyetem filozófia professzora, a cseh köztársaság megalakulása óta annak elnöke, s a cseh nemzeti egyház világnézeti elgondolásának egyik legelső filozófiai megalapozója. A világháború után az osztrák-magyar monarchia összeomlása idején alakul meg a cseh köztársaság s vele majdnem egyidőben a csehszlovák nemzeti egyház is.

A cseh modernista római katolikus papság, még a világháborút megelőzően reformokat sürget X. pius pápánál, természetesen eredménytelenül. A vezetés most is ugyanezek kezében van s a Rómától elszakadt katolikus lelkészek, mintegy félmillió hivat magukkal vive, 1920-ban önálló és független egyházat alkotnak. A fiatal egyház a nemzeti eszme diadalrajutásának idején alakul meg, s első esztendeiben keserves szenvedéseken megy keresztül, amikor a nemzeti gondolat tulzói e vallásos megmozdulást a pánszlávizmus gondolatával igyekeznek kapcsolatba hozni, s ezért az apostoli folytonosság biztosítása érdekében az első püspök felszentelése ügyében a belgrádi görög-keleti pátriárchával keresnek kapcsolatot. Az első esztendők tulzásait a mozgalom hamarosan és sikeresen leküzdötte, s bár hangsúlyozott nemzeti alapon maradt, a politikai pánszlávizmus eszméjével minden kapcsolatot megszakított, s eszmei megalapozottságát a keleti kereszténység helyett, a nyugati kereszténység szabadelvű theologiai elgondolásaiban és tanításaiban találta meg.

Az egyház első szellemi vezére dr. Farsky Károly, aki 1920—27 között egyháza pátriárchájaként erős kézzel és széleskörű szellemmel irányította mozgalma sorsát, hamarosan megmutatta az irányt, mely a názárethi Jézus nyomdokában a modern élet vergődő embere számára is feltárja azt az utat, mely az ujszövetség fénye uj

szövetnekek által meggyújtott világossága mellett, megnyugvást és békeséget ad az emberi léleknek.

A gyülekezetek száma gyors fejlődésnek indul. Ezzel természetesen együtt jár a hívek számának növekedése, mely ugyan a várakozásnak messze alatta maradva, a római katolikus cseh nép csak kis részét tudta táborába vonni. A gyülekezetek száma ma 280, a híveké a gyermekeket is beleszámítva egymillió körül jár. Ma a cseh állam lakóságának kb. 6–7%-a tartozik táborukba. A közel háromszáz szolgáló lelkész egyrésze a római katolikus egyházból tért át, kisebbrészt már maga a fiatal mozgalom képezte ki felállított teológiai iskolájában, melyet legujabban a cseh állam, az egyetemi Husz János teológiai fakultásba kíván beleolvasztani, hogy ott a protestáns lelkészképzést egységes vezetés alá helyezze. Ennek előmozdítása érdekében a fakultásra a cseh egyház részéről egyelőre négy tanárt neveztek ki. A gyakorlati tárgyak egy részét a hallgatók most is az egyházi szemináriumban hallgatják, mely egyben otthonul is szolgál a kb. 60 hallgató részére. A fiatal végzett elkészettekkel német, francia és újabban angol és amerikai szabad-elvű és unitárius teológiai fakultásokon is találkozunk, akiknek számára a nemzetközi konferenciákon résztvevő s ezen intézetek vezetőivel barátságot kötött vezetőik szereztek ösztöndíjat. Az utolsó időben az angol és amerikai unitárius teológiai intézetek vezetői Weatherall oxfordi és Snow chicagói dékánok is meglátogatták az egyházat s ez utóbbi fakultása megbízásából az elmúlt nyáron az egyház 1928-ban megválasztott új pátriárcháját, dr. Proháczka Gustávot a meadvillei teológiai intézet honoris causa teológiai doktori címével is megtisztelte.

Az alábbiakban röviden áttekintjük a fiatal egyház dogmatikai, szertartási és szervezeti felépítettségét, hogy ezeken keresztül elgondolásukkal és munkájukkal megismerkedhessünk.

Dogmájában egyszerű. Az alap a lelkiismeret szabadsága. A ma élő modern gyötrődő ember számára interpretálja a kereszténység egyetemes gondolatait, központi eszméit, a szokásos orthodox dogmái megkötöttség nélkül. Így hittani tanítása nem szabályszerűen felépített dogmatikai rendszer, hanem vezető gondolatok összefoglalása, melyek theocentrikusak, Jézus az igazi út, mely Isten felé elvezet, de nem megváltói életmunkáján, hanem saját lelkünk megjavulási vágyán keresztül. A vallásos élet tengelye a jézusi szellem-

ben megfogalmazott személyes Istenfogalom. A szabad akarattal rendelkező embernek módjában áll a jézusi élet követésével választani a jó és a rossz között s az isteni lélek által minden ember részére ajándékképpen adott erő: szentlélek segítségével minanyájan közremunkálkodhatunk Istenország megvalósításában.

Szertartásaiban, illetve azok külsőségeiben egészen keveset örökött meg a katolikus miszticizmusból, s annak központi tengelyévé az unitárius vagy ha úgy tetszik szabadelvű keresztény misztikus elgondolást helyezte, s liturgikus cselekményének középpontja a lelkész által minden istentisztelet alkalmával elfogyasztott: Jézus emléket és szellemi erejét idéző uri szent vacsora. Így a szertartás a liturgikus bevezetésen keresztül vezet el az egyházi beszédig. A liturgikus rész gazdag gyorsütemű énekekben, s a modern nyugati és északi protestáns revideált liturgiák felhasználásával színes váltakozó szertartást állított össze, mely az említett emlékezés-szertartás mellett rövid imádságok elmondásából, valamint a lelkész és a gyülekezet által váltakozva mondott, vagy énekelt bibliai részek, vagy választott elmélkedésre alkalmas gondolatokból áll. A prédikáció célja Istenországának hirdetése. Az urvacsorát a hívek részére évente háromszor: karácsony, husvét és pünköst osszák ki. A többi szertartásokat: keresztelés, esketés és temetés, szintén gyakorolják a modern keresztény elgondolás értelmezésében, mely lényegileg azonos a mi unitárius szertartás elméletünkkel. Egyedül a konfirmáció szertartása módosult, s ennek következtében mély értelmezéséből is veszt valamit. Az egész gyülekezet aktívan részt vesz az istentiszteletben, az éneklésben és a közösen mondott imádságokban, s ennek célja az erkölcsi megjavulás vágyának felébresztése és elősegítése.

Alkotmányában és szervezetében demokratikus. Az egyház hatalma a gyülekezeteken található s így elgondolásában a közös protestáns egyházalkotmányi elgondolásokon nyugszik. A gyülekezet választja meg a lelkészt élethossziglani időtartalomra, aki a gyülekezet vezetését a tanács és a gyülekezeti gyűlés segítségével végzi. A lelkészi vezetés mellett a világi elnököket: gondnok, is mindenütt megtaláljuk. A gyülekezetek élükön egy-egy püspökkel négy egyházkerületet alkotnak, s a négy kerület együtt az egyházat, melynek feje a négy püspök közül választott primus inter pares, pátriárcha címmel, prágai székhellyel. A kormányzásban az egyházi elem mel-

ett a világi is megfelelő arányban résztvesz. Az egyházi igazságszolgáltatást a gyülekezeti és kerületi egyházi választott bíróságok végzik. A szertartások alkalmával a lelkészek palástot viselnek, mely külső formájában a csukott régi genfi palásthoz hasonlít, s melyre középen a Husz-kehely, az egyház szimbóluma van ráhimezve. A lelkész ruházatát a lelkészi főveg egészíti ki.

A dogmatikus, szertartási és szervezeti kérdések ismertetése mellett még röviden áttekintjük azokat az általános kérdéseket, melyek ma minden egyházat egyformán érdekelnek.

A cseh állam: iparállam, lakósága iparral és kereskedelemmel foglalkozik, s így az új egyház hívei legnagyobb részben ebből az osztályból, a hivatalnokok közül s csak igen kis részben kerültek ki az agrárosztály tagjai közül. Így természetszerű volt az, hogy az új egyház elsősorban is a szociális kérdések megoldása felé fordította figyelmét, s igyekszik azokat a gyakorlati keresztény életben, jézusi elgondolásban megvalósítani. Ez indította arra, hogy csatlakozva a gyakorlati kereszténység stockholmi világmozgalmához, az élet és a munka kérdéseiben a többi keresztény egyházakkal együttműködve keresse a megoldás útját. Ebben a szellemben dolgoznak most is, s dr. Hník a keresztény szociológia szabadelvű és modern gondolatait igyekszik theologiai előadásában a fiatal lelkésznevezetékben öntudatosítani. A munkás és munkaadó között fennálló, s a kapitalizmus természetéből folyó különbséget az egyház nem tartja helyesnek s ezzel szembefordulva a kálvini orthodxia helyett, az unitarizmus modernizmus szellemében nevelik az ifjúságot az öntudatos szociális szolgálat szellemében. Erős várat épít annak lelkében a másik oldal: a kommunista atheizmus ellen, hogy azután a szív igazi fegyvereivel felvértezve, harcolhassa meg nagy küzdelmeit. Az egyházi ifjúsági szervezetekre nagy súlyt fektet, hiszen a felnőtt idősebb generáció áttérését sok tekintetben politikai motívumok is elősegítették, de a második generációban: a fiatalokban az egyház önálló s az időn túl is fennálló tanításait kell öntudatosítaniok. Önfegyelmzés és szociális szolgálat azok a gondolatok, melyek minden ember lelkében egyformán otthon kell találjanak. A fiatal ember meg kell ismerje a családi élet szentségét, mely mindenkor, de most is, az egyház és az állam életének egyformán, erős és egyetlen biztos alappillére. A házasság szentsége és tisztasága azok közé a kérdések közé tartozik, melyekkel kapcsolatban

a modern iparállam fiatal egyháza az élet elmechanizálódásának idején önálló és erős keresztény állásfoglalását leszögezi, és gyakorlatilag is igyekszik keresztülvinni.

A Csehszlovák egyház nemzeti államban: nemzeti egyház. Születésének percei egybeesnek az állam létrejöttének óráival, munkájában teljes erejével támogatja az állam törekvéseit. Az öntudatos nacionalizmus megtisztuló fogalma majdnem ugyanazon a síkon fekszik, ahol a vallásos élet alapkérdései nyugosznak. Így világszemléletét e két gondolat együttműködése teszi teljessé. Az egyház feladata az, hogy a cseh nép számára hirdesse az evangélium orthodox sallangoktól megtisztított szellemét. Ezt a munkát az állam által biztosított keretek és határok között végzi. Az állam alátámasztja az egyház törekvéseit s így minden öntudatos és egyházához ragaszkodó cseh polgárnak kötelessége az állam jelenlegi kereteinek, ápolása, fenntartása és ha kell megvédése is. Bár a nemzetközi béke elősegítése érdekében együttműködik az egyházak világszövetségével, mely a béke életmunkáját igyekszik az egyházi élet keresztény szelleme öntudatosításán keresztül elősegíteni, s így harcol az örök béke szellemét veszélyeztető örök háboru ellen, — de mint nemzeti állam nemzeti egyháza, a defenzív, védekező-háboru jogosultságát és szükségét elismeri, hogyha ez ugyanakkor a vallásos és erkölcsi élet jelen állapotának biztosítását és fenntartását is jelenti.

Szabadelvű állásfoglalása készítette a fiatal cseh egyházat arra, hogy már 1927-ben keresse a kapcsolatot az unitárius és szabadelvű keresztény egyházakat és mozgalmakat egybekapcsoló világszövetséggel. A prágai és a koppenhágai konferencián részt vesz kiküldöttei által, s egyik professzora az első nemzetközi theologiai szemináriumban előadást is tartott. Az elmúlt nyáron az egyház fejét a koppenhágai konferencia a hattagu tanács tagjai közé is beválasztotta. A Nemzetközi Társulat tagjai közül elsősorban az angol és amerikai unitarizmusl lépett kapcsolatba, mely fiatal lelkeszei részére hamarosan több ösztöndíjat is létesített. A szabadelvű német kereszténység szelleme különösen liturgiája kialakításában volt segítségére. Egyházunk vezetőivel nemzetközi gyűléseken, fiatal lelkesekkel külföldi főiskolákon találkozott tagjaik barátságos érdeklődést mutattak a legrégibb szabadelvű keresztény mozgalom, a magyar unitárius egyház theologiai elgondolásai és egyházi élete irányában.

Ha különféle nyelveken is szólnak, és sok a különbség közöttünk, Istenországa eljövendő építésének mindnyájan szolgálói és munkásai vagyunk.

Oxford, 1934.

Ferencz József.

Szózat a cluji unitárius kollégium volt tanulóihoz!

Ezelőtt három évvel nyílt levélben hívtam föl dr. Gál Kelemen, ki kolozsvári kollégiumunknak 40 évig tanára, 30 évig igazgatója volt, hogy a Kollégium történetét írja meg. Dr. Gál Kelemen a felhívásnak eleget tett. Készen van az 55 ivre terjedő két kötetes mű kézírata. Ám de ehhez senki sem férhet hozzá, éppen mint az Uzoni-Kozma hatalmas könyvéhez.

Kit nem érdekelne, sőt kit nem izgat, az a gondolat, hogy milyen képet ad az én, a mi, a régiek iskolájáról az irodalomnak, s tehát a nagy magyar olvasóközönségnek az a könyv, amely mindent egybefoglalt a kezdettől, vagyis János Zsigmond fejedelemtől Brassai Sámuelig.

Megjelennek benne: apák, ösapák, püspökök, tanárok, jóltevők, kik az intézet viszontagságos életét vezették, fenntartották.

Az óvári, főtéri, magyarutcai kollégiumok lelke szólal meg benne. Találkozunk a mindenkori ifjuság főnökével, a seniorral, aki parancsolója, rendtartója és alamizsna osztója volt az együttélő diákseregnek. Három nemzet: a magyar, székely és szász, helybeli s a távoli bércek fiai itt barátkoztak s itt tanultak meg tünni, tanulni nélkülözni és gazdálkodni. Egész Erdély figyelme rajtuk volt, mert ők gyalog vagy szekéren, Háromszék határáig is eljártak búzát, kenyeret, kalácsot, túrót és szalonnát gyűjteni, midőn a katonai karhatalom kiverte őket házukból és összes vagyonukból. Vigasztalni is eljártak a városi meg a vidéki halottak koporsójához énekel, orációval, ritmussal, akár három nyelven is, amit kedvesen fogadott a gyászoló család, a püspök, főpap s a tanár prédikációja mellett.

Egész Erdély változatos élete tükröződik vissza a kollégium történetében.

Jól esik a mai léleknek, ha olykor megfürödhet a régi dicső-